

Cele, normy i komunikowanie się w klasie szkolnej

W szkole jednostka spędza ogromną część swojego życia, znajduje w niej przyjaciół i uczy się życia społecznego, zaczyna należeć do pierwszych grupek oraz zdobywa wiedzę jak reagować w konkretnych sytuacjach społecznych. Spotyka się z odmiennością, w tym także z nierównościami ekonomicznymi oraz nierównościami osiągnięć. Cechy środowiska społecznego klas wyznaczają tło dla dążeń oraz oczekiwań dzieci i warunkują ich zachowania¹.

Klasa szkolna może stać się istotnym środowiskiem formułowania się tego rodzaju stylu funkcjonowania społecznego oraz edukacyjnego młodego człowieka jaki będzie odpowiadał obecnym tendencjom w zakresie samokształcenia: stawiania problemów,

- indywidualnego ich rozwiązywania,
- pozyskiwania umiejętności samodzielnego badania wiedzy,
- tworzenia wiedzy,
- stałego (permanentnego) uczenia się oraz pracy zespołowej².

Przez rozwój społeczny zazwyczaj rozumie się cykl zmian, jakie realizują się w osobowości młodego człowieka, prowadzi to do tego, że dziecko staje się zdolne do konstruktywnego współuczestnictwa w życiu oraz działalności społeczeństwa³.

Podstawowym atrybutem klasy szkolnej są: wspólny cel, konkretna struktura relacji pomiędzy osobami wchodzącymi w jej skład, a także system podzielonych norm oraz wartości. Członkowie klasy szkolnej pozostają ze sobą w bezpośrednich relacjach (twarzą w twarz)⁴.

Klasa jest grupą zadaniową, powołaną w celu opanowania treści dotyczących procesu nauczania. Przede wszystkim klasa szkolna jest środowiskiem wychowawczym, w niej dokonuje się proces wychowania, przekazywania norm moralnych, kształtowanie postaw oraz wzorów zachowań⁵. Zasadniczym celem narzuconym z zewnątrz jest nauka. Nie znaczy to jednak, że ogół członków grupy klasowej dąży do zrealizowania tego celu⁶.

Silne formy współzależności mogą ukształtować się pod wpływem zadaniowym celów zespołu. Gdy wynikają z nich wzajemne relacje:

- **Pozytywne** – w takim przypadku pojawia się: współpraca, wyższy poziom wykonania grupowego oraz spójność.

¹ A. Pokropek, *Agresja, konflikt, nierówności i normy w klasie szkolnej*, Dyrektor Szkoły 7/2007, s. 36.

² W. Abramowicz, *Narzędzia edukacyjne globalnego społeczeństwa informacyjnego*, [w:] M. Bardziejewska, *Zarządzanie klasą szkolną*, Edukacja 1/2003, s. 75.

³ M. Żebrowska, *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*, Wyd. PWN, Warszawa 1976, s. 626-627.

⁴ E. Zwierzyńska, *Poznanwanie klasy szkolnej*, Wyd. MPPP, Warszawa 2008, s. 10.

⁵ D. Ekiert - Grabowska, *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992, s. 8.

⁶ E. Zwierzyńska, dz. cyt., s. 10-11.

- **Negatywnego** – powoduje do zmniejszenia sympatii do innych członków, rywalizacji oraz przeważnie do niższego poziom wykonania⁷.

Sposób powołania do życia grup ściśle powiązany jest z ich celami. W grupach powstałych spontanicznie cele wynikające z potrzeb tworzącej je młodzieży. Jednakże znaczna część grup tworzy się w sposób częstokroć odgórny jako element bardziej obszernej instytucji, bądź organizacji. Stanowią je tzw. grupy formalne cechujące się ściśle określoną strukturą oraz normami często wyznaczonymi z zewnątrz. Cele są grupie poniekąd automatycznie narzucone. Mogą one zostać przez członków przyswojone w całości lub części, mogą one również ulec przekształceniu. Grupa może również rozwinąć kolejne (własne) cele kierując się działalnością. Z trudem można opuścić grupę, bez poniesienia poważnych konsekwencji⁸.

Negatywne konsekwencje może wywołać przynależność do zespołu, którego cele są sprzeczne z do tej pory wpajanyymi w rodzinie oraz szkole normami (np. grupy dewiacyjne)⁹.

Wyznacznikiem zachowań międzygrupowych jest stosunek pomiędzy celami różnorodnych grup. Kiedy są one konfliktowe, to zyskuje jedna grupa, a druga traci, możliwe jest wystąpienie antagonizmu, a także rywalizacji międzygrupowej. Konflikt celów jest przyczyną wrogości i rywalizacji, o tyle cel wspólny bądź nadrzędny winien prowadzić do współpracy oraz przyjaźliwości¹⁰.

Klasa szkolna jest terenem, na którym dokonuje się proces socjalizacji młodego człowieka¹¹. Na gruncie pedagogiki i psychologii socjalizację określa się jako proces oddziaływań grupy na dziecko, wyróżniono:

- Proces rozwoju społecznego młodego człowieka, który jest efektem niekierowanych oraz nieuświadomionych oddziaływań środowiska społecznego,
- Proces stawania się pełnowartościowym człowiekiem, który będzie przestrzegał obowiązujących norm,
- Proces uczenia się zasad oraz norm, które obowiązują w obcowaniu z innymi ludźmi¹².

Klimat jest jednym z najistotniejszych zakresów charakteryzujących środowisko klasy szkolnej. Konsekwencje negatywnego klimatu nie sprowadzają się do cyklicznego braku satysfakcji z funkcjonowania w zespole rówieśniczym. Klimat tworzy się na postawie mniej lub bardziej uświadomionych norm, jak również wartości. Ich asymilacja i transmisja są

⁷ R. Brown, *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, Wyd. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 69.

⁸ E. Zwierzyńska, dz. cyt., s. 10-11.

⁹ D. Ekiert - Grabowska, dz. cyt., s. 17.

¹⁰ R. Brown, dz. cyt., s. 231.

¹¹ D. Ekiert - Grabowska, dz. cyt., s. 18.

¹² W. Szewczuk, *Słownik psychologiczny*, Wyd. WP, Warszawa 1985, s. 271.

z jednej strony rzutem (projekcją) uczestników interakcji, a z kolei z drugiej buduje ich zachowania oraz postawy. Moc oddziaływania kontekstu społecznego została częstokroć potwierdzona w eksperymentach z zakresu psychologii i socjologii¹³.

Życie klasy szkolnej skumulują normy, które znajdują się na trzech poziomach:

- **normy ogólnoludzkie (kulturowe)** – wpajane są w szczególności poprzez procesy socjalizacji, które dokonują się w grupie pierwotnej (rodzinnie i najbliższym otoczeniu),
- **normy instytucjonalne** – to normy szkolne, które mówią o tym, jak powinna zachowywać się jednostka,
- **normy nieformalne** – są to normy wytwarzane przez konkretny zespół klasowy¹⁴.

Każda grupa wypracowuje system norm wyznaczających granice zachowań, które są akceptowane bądź nieakceptowane. Normy pomagają młodym ludziom zlokalizować porządek w środowisku oraz pozwalają przewidywać, są również środkiem regulacji zachowania zespołu. Usprawniają osiąganie celów grupy oraz wyrażanie tożsamości zespołowej. Granice, które są wyznaczone przez normy są zmienne, a także zależne od ważności danej sprawy dla danej grupy i od stosunku do członka grupy. Normy mają prawo zmieniać się zależnie od okoliczności, ale także pozostawać stabilne przez wiele lat¹⁵.

Normy spełniają bardzo istotną rolę w życiu członków grupy oraz są ważną funkcją społeczną. Dla poszczególnych osób stanowią one zakres odniesienia do interpretacji świata, a także są jednym z ważniejszych czynników określających ich tożsamość. Młody człowiek trafiając do grupy społecznej w pewnym sensie zmienia własny obraz siebie.

Spółeczna rola norm polega na:

- koordynacji aktywności osób należących do grupy,
- zachęcaniu do działań, które związane są z osiągnięciem celu,
- wkładzie w zachowaniu tożsamości grupowej.

Jeżeli normy w klasie są wyjątkowo restrykcyjne, konflikty powszechne, nierówności widoczne, a oczekiwania dziecka wypełnione są egalitarno-liberalną ideologią, to jest duże prawdopodobieństwo, że starania pogodzenia oczekiwań z rzeczywistością zakończą się w sposób dramatyczny¹⁶.

¹³ R. Hock, *40 prac badawczych, które zmieniły oblicze psychologii* [w:] E. Krzymowska, *Pozytywny klimat klasy, Życie Szkoły* 2/2014, s. 5.

¹⁴ E. Zwierzyńska, dz. cyt., s. 15.

¹⁵ R. Brown, dz. cyt., s. 115.

¹⁶ A. Pokropek, dz. cyt., s. 36-37.

Istotnym sterownikiem agresji są normy, które panują w szkole. Wyróżniono trzy wymiary normatywne, do których zalicza się:

- **Normy legitymujące** – mowa w nich o tym, że szkoła jest ważna, to co zostanie w niej zrealizowane (osiągnięte), będzie rzutować na przyszłość jednostki.
- **Normy milczenia** – tzw. normy zamkniętości grupowej. To takie grupy, których problemy należy rozwiązać wewnątrz klasy.
- **Rygor** – jest normą zewnętrzną, która narzucona jest przez nauczycieli i dyrekcję¹⁷.

Pragnienie bycia częścią grupy, a także czerpania korzyści jakie płyną z przynależności do niej, skłania młodego człowieka do podporządkowania się normom jak również oczekiwaniom jakie grupa wyznacza swym członkom (w psychologii ten rodzaj wpływu oznacza się mianem normatywnego wpływu społecznego)¹⁸.

Grono koleżeńskie częstokroć staje się konkurencyjne dla rodziny, a normy tam obowiązujące przeciwstawiane bywają (negują) normom, które uznawane są w rodzinie. W wieku dorastania w zasadniczej mierze rówieśnikom przysługuje rola zaspokajania takich potrzeb jak potrzeba bezpieczeństwa, uznania oraz akceptacji. Powstaje silny konformizm wobec panujących w grupie norm oraz zwyczajów¹⁹.

Rozwój i socjalizacja odbywają się poprzez przynależność do grup społecznych, najpierw w rodzinie, a wraz z wiekiem także w grupach rówieśniczych. Młody człowiek uczy się współpracy, współdziałania, a także zdobywa umiejętności komunikacyjne (wyrażania własnych potrzeb) oraz doświadcza pozytywnych lub przykrych emocji. Jednostki nieśmiałe, które mają trudności z nawiązywaniem kontaktów (zamknięte w sobie, mające problemy z zachowaniami empatycznymi i prospołecznymi) wydają się mniej atrakcyjne dla rówieśników, a przez to są mniej popularne. Uczniowie ci starają się zdobyć za wszelką cenę akceptację, pragną zwrócić na siebie uwagę zachowując się w sposób nieakceptowany społecznie. W szeregu przypadkach jeszcze bardziej pogarszają swoją sytuację i zaczynają pełnić rolę kozła ofiarnego. Jako dzieci nieakceptowane są wykluczone poza życie grupy oraz nie uczestniczą w tworzeniu grupowych norm²⁰.

Komunikacje można podzielić na:

- **Komunikacje jednostronną** – w komunikacji tej nadawca przekazuje informacje, nie oczekuje on, a także nie dostaje informacji zwrotnych od odbiorcy. Jeśli przekaz informacji winien odbyć

¹⁷ A. Prokop, dz. cyt., s. 38.

¹⁸ K. Palus, *Klasa szkolna w świetle zjawisk i procesów grupowych*, Remedium 7-8/2005, s. 10.

¹⁹ D. Ekiert - Grabowska, dz. cyt., s. 15.

²⁰ K. Zajęczkowski, *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Wyd. Adama Mickiewicza, Toruń 2001, s. 40.

się szybko, to z łatwością można to osiągnąć (np. w ogłoszeniach nadawanych przez szkolny radio-węzeł). Komunikacja jednostronna jest znacznie bardziej ekonomiczna oraz efektywniejsza. Może się sprawdzić również w sytuacjach, w których porządek i organizacja uważane będą za najważniejsze, np. w czasie apelu. Bez informacji zwrotnej nadawca nie ma możliwości właściwej oceny dokładności komunikacji oraz stopnia zrozumienia go przez odbiorcę.

- **Komunikacje dwustronna** – ma miejsce, gdy odbiorca nadaje nadawcy informacje zwrotne. Kiedy wymagana jest dokładność informacji tak jak np. w przypadku przekazywanych instrukcji w oparciu, o które mają zostać przeprowadzone lekcje, czy realizowane pomysły, wtedy rodzaj tej komunikacji jest znacznie skuteczniejszy²¹.

Jednostka, która ma dobry przykład, a także otrzymuje od rodziców miłość, nauczy się doświadczać uczucia głębokiej satysfakcji jaka towarzyszy człowiekowi, który rozwiązuje trudne zadania oraz będzie potrafiła odczuć radość płynącą z umiejętności kumulowania własnych potrzeb z potrzebami otoczenia. Jednostka będzie też mogła zrozumieć, że człowiek może istnieć we wspólnocie z innymi istotami, a także zda sobie sprawę z ograniczonej możliwości działania w oderwaniu od innych. Wiedza ta będzie podopiecznemu w szczególności potrzebna wtedy, kiedy znajdzie się w szkole poza rodziną, a następnie we wszystkich etapach życia²².

Dziecko przebywając wśród rówieśników zaspokaja swoje potrzeby kontaktu społecznego. Kontakt ten opiera się przede wszystkim na:

- wymianie myśli,
- wymianie wrażeń, przeżyć,
- wspólnych zainteresowaniach,
- wspólnym działaniu²³.

Koleżeństwo oraz przyjaźń dostarczają młodemu człowiekowi nie tylko miłych wspomnień, ale także:

- uczy dziecko nowych rzeczy,
- daje mu możliwość zdobywania nowych doświadczeń,
- kształtuje indywidualną postawę do siebie, a także świata,
- kształtuje umiejętność harmonijnej egzystencji z drugim człowiekiem,

²¹ R. M. Nakamura, *Zdrowe kierowanie klasą*, Wyd. ABC Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 267.

²² J. Rembowski, *Rodzina w świetle psychologii*, Wyd. WSiP, Warszawa 1986, s. 103.

²³ H. Filipczuk, *Koleżdy i przyjaciele dzieci*, [w:] M. Krawczonek, *Uspołecznianie w szkole*, Dyrektor Szkoły 7-8/2005, s. 9.

- uczy jednostkę przestrzegania zasad tolerancji,
- pozwala na naukę poszanowania innych ludzi i ich potrzeb,
- uczy nabycia umiejętności ustępowania, a także niesienia pomocy innym osobom²⁴.

R. J. MacKenzie twierdzi, że komunikat, który jest przejrzysty zaczyna się od naszych słów i to właśnie w tym miejscu zwykle załamuje się komunikacja. Gniew, silne emocje, dramatyczne sytuacje mogą z łatwością zaburzyć czytelność i znaczenie komunikatu. Przejrzysty komunikat nie może przybierać formy pouczenia oraz być szorstki. Winien jedynie wyrażać się w zrozumiały sposób. Komunikat powinien skupić się na zachowaniu, a nie na odczuciach młodego dziecka czy postawie. Musi być on konkretny, a także bezpośredni²⁵.

Podstawowym wymiarem struktury grupy jest komunikacja. Właściwe jest ujawnienie kanałów komunikacyjnych w typach topologicznych jako ogniwa. Sieci mocno scentralizowane mają możliwość bycia bardziej skutecznymi przy rozwiązywaniu problemów, które są proste i zawierają ograniczoną liczbę nieskoligowanych informacji. Przy problemach bardziej złożonych znacznie lepiej sprawdzają się systemy zdecentralizowane²⁶.

Skuteczna komunikacja może zaistnieć wówczas, gdy przestaniemy oceniać i zaczniemy słuchać ze zrozumieniem oraz empatią. Wskazuje to na fakt, że należy spojrzeć na problemy z punktu widzenia innych osób oraz zrozumieć, jakie powodują (wywołują) w nich emocje²⁷.

Brak możliwości utrzymywania relacji (kontaktów) z rówieśnikami zagraża poprawnemu procesowi socjalizacji. Nieumiejętność nawiązywania kontaktów interpersonalnych, współpracy, a także samoizolacja są skutkami tego typu sytuacji. Emocje, których doświadcza wyeliminowany młody człowiek są ubogie oraz ograniczone, a prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie znacznie zagrożone. Brak akceptacji oraz poczucie odrzucenia są przyczyną, która decyduje o zaburzonym zachowaniu u dziecka²⁸.

Opracowała: Natalia Batorska

²⁴ M. Krawczonek, *Uspołecznianie w szkole*, Dyrektor Szkoły 7-8/2005, s. 10.

²⁵ R. J. MacKenzie, *Kiedy pozwolić, kiedy zabronić w klasie*, Wyd. GWP, Gdańsk 2008, s. 114.

²⁶ R. Brown, dz. cyt., s. 115.

²⁷ R. M. Nakamura, dz. cyt., s. 282.

²⁸ K. Zajączkowski, dz. cyt., s. 41.

Bibliografia

1. Brown R., *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, Wyd. Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006.
2. Ekiert – Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, Wyd. WSiP, Warszawa 1992.
3. Krawczonek M., *Uspołecznianie w szkole*, Dyrektor Szkoły 7-8/2005.
4. MacKenzie R. J., *Kiedy pozwolić, kiedy zabronić w klasie*, Wyd. GWP, Gdańsk 2008.
5. Nakamura R. M., *Zdrowe kierowanie klasą*, Wyd. ABC Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
6. Rembowski J., *Rodzina w świetle psychologii*, Wyd. WSiP, Warszawa 1986.
7. Szewczuk W., *Słownik psychologiczny*, Wyd. WP, Warszawa 1985.
8. Zajączkowski K., *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Wyd. Adama Mickiewicza, Toruń 2001.
9. Zwierzyńska E., *Poznawanie klasy szkolnej*, Wyd. MPPP, Warszawa 2008.
10. Żebrowska M., *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*, Wyd. PWN, Warszawa 1976.

Czasopisma:

1. Abramowicz W., *Narzędzia edukacyjne globalnego społeczeństwa informacyjnego*, [w:] M. Bardziejewska, *Zarządzanie klasą szkolną*, Edukacja 1/2003.
2. Filipczuk H., *Koledzy i przyjaciele dzieci*, [w:] M. Krawczonek, *Uspołecznianie w szkole*, Dyrektor Szkoły 7-8/2005.
3. Hock R., 40 prac badawczych, które zmieniły oblicze psychologii [w:] E. Krzymowska, *Pozytywny klimat klasy*, Życie Szkoły 2/2014.
4. Palus K., *Klasa szkolna w świetle zjawisk i procesów grupowych*, Remedium 7-8/2005.
5. Pokropek A., *Agresja, konflikt, nierówności i normy w klasie szkolnej*, Dyrektor Szkoły 7/2007.